

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА СТАНЦІЯ
ЮНИХ ТУРИСТІВ» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

**НАРОДНІ РЕМЕСЛА
У НАЗВАХ ВУЛИЦЬ ХАРКОВА**

ХАРКІВ

2024

У даній збірці розглядаються питання вивчення топонімів рідного краю, пов'язаних з розвитком народних ремесел на Слобожанщині. Представлена інформація щодо окремих вулиць Харкова, назви яких походять від ремесел. Сподіваємося, що наведені у збірці матеріали будуть корисні краєзнавцям, юним дослідникам рідного краю, педагогам, керівникам гуртків.

Упорядники: **Грицюта В.М.**, методист вищої категорії Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Редіна О.В., методист вищої категорії Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Відповідальна за випуск: **Сторожук О.А.**, заступник директора з навчально-методичної роботи Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

ЗМІСТ

Вступ	4
I. Народні промисли і ремесла Слобожанщини.....	5
II. Історії вулиць, пов'язаних з народними ремеслами.....	16
Список використаних та рекомендованих джерел.....	41
Додаток.....	42

ВСТУП

Важливим напрямом позашкільної освіти є краєзнавство, яке передбачає проведення топонімічних досліджень рідного краю. Досліднику – вчителю і учню, вихованцю гуртка завжди хочеться встановити етимологію – первісне значення, походження будь-якого об'єкта: міста, села, вулиці. У зв'язку з цим необхідно звертатися до топоніміки, науки, що володіє інструментарієм – системою принципів, методів, способів пізнання суті географічних назв – топонімів. Топонімічні дослідження і їх результати виконують, в першу чергу, освітньо-виховну функцію. Залучення здобувачів освіти до топоніміки формує навички роботи з літературою, архівними джерелами, уміння шукати і систематизувати зібраний матеріал, аналізувати, узагальнювати. Пізнання рідного краю через топонімічні дослідження – важлива ланка національно-патріотичного виховання.

На проведення пошуково-краєзнавчої роботи з топоніміки нас націлює обласна Регіональна програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2024-2028 роки, яка затверджена сесією Харківської обласної ради 20 лютого 2024 року. Саме у цій програмі передбачене проведення обласної краєзнавчої акції «Топоніми рідного краю: актуальні зміни». На цю діяльність педагогічні та учнівські колективи закладів освіти націлює Закон України № 7253 від 22 квітня 2023 року «Про внесення змін до Закону України «Про географічні назви щодо деколонізації топонімії та впорядкування географічних назв у населених пунктах України». У Харкові та області активно працюють топонімічні комісії щодо внесення змін назв міст, селищ, вулиць. Ураховуючи вищезазначене, вважаємо, що матеріали, представлені у збірці «Народні ремесла у назвах вулиць Харкова» будуть корисні в практичній діяльності педагогів, керівників гуртків, цікаві для юних дослідників рідного краю.

I. НАРОДНІ ПРОМИСЛИ І РЕМЕСЛА СЛОБОЖАНЩИНИ

Протягом другої половини XIX – початку XX ст. більшість українських слобод і сіл Слобожанщини швидко ставали центрами розвитку найрізноманітніших малих форм промислового підприємництва. Невичерпна фантазія, багатство технічних рішень, мудрість і дотепність, безпосередність і оптимізм, особливе чуття функціональності й декоративності, високий ступінь узагальненості образів – це ще далеко не всі риси, якими можна характеризувати творчість високообдарованих українських народних митців Слобідського краю в другій половині XIX – на початку XX ст.

Серед розмаїття малих форм промислового підприємництва населення Східної Слобожанщини найголовніше місце протягом другої половини XIX – початку XX ст. посідали текстильні промисли, гончарство, деревообробка, мистецтво художньої різьби по дереву, ковальство й інші види обробки металу, чинбарство, кушнірство, чоботарство, іконопис, виготовлення дитячих іграшок, писанкарство та інші промисли й ремесла. Своєю високою майстерністю вироби місцевих українських дрібних промисловців завжди привертали увагу суспільства.

Серед населення багатьох регіонів Слобожанщини було також широко розвиненим кустарне виробництво повсті й валяного взуття. Повсюдно на Слобожанщині основною сировиною в кустарному виробництві повсті й валяного взуття була шерсть великої рогатої худоби та коней, а нерідко й низькоякісна овеча вовна.

Протягом другої половини XIX – початку XX ст. позначилася активна участь населення Слобожанщини в розвитку виробництв, пов'язаних з обробкою дерева: столярна справа, стельмаство, колісне виробництво, бондарство, виробництво знарядь праці та домашнього начиння й інші промисли.

Розглядаючи другу половину XIX – початок XX ст., треба відзначити, що цей період увійшов в історію Слобожанщини як період досить широкого і динамічного розвитку кустарного ковальства.

Одним із найпоширеніших був гончарний промисел, заснований ще в XVII столітті переселенцями з Наддніпрянської України. На Слобожанщині, де були значні запаси досить цінних сортів глини, кустарним гончарством займалися майже в усіх повітах.

Особливе місце в соціально-економічному та культурному житті Слобожанщини займали текстильні виробництва, які виникли ще в часи її заселення в другій половині XVII– початку XVIII ст. Вони склалися не тільки зі створення тканин і килимів за допомогою ткацтва, в'язання й мереживоплетіння, але й із декорування їх за допомогою розпису, вишивки, аплікації, набійки [5].

Коцарство

Майже кожен сучасний харків'янин чув про вулицю «Коцарська», яка прямує від Благовіщенського собору до Привокзальної площі. Та мало кому відомо, що зобов'язана вона своєю назвою ремісникам, які оселилися за валом Харківського городища на території приміської Залопанської слободи ще наприкінці XVII сторіччя та виготовляли своєрідні довго-ворсові вовняні килими-коци.

Невідомо звідки ті принесли своє ремесло, але вони надали йому особливих рис, що створили неповторність цього харківського промислу не тільки на теренах України, а й у всьому світі.

Наприклад:

- у навколишніх землях вертикальний верстат для ткання килимів зветься «кросни», а харківські коцарі іменують його «разбої»;

- тільки в коцах один ряд ворсових вузлів переважається з декількома рядами «піткання». Саме наявність смуги гладкого ткання між ворсовими рядами та довгий ворс виділяють коци в окремий вид махрових килимів;

- тільки в Харкові застосовується особлива технологія гладкого ткацтва на вертикальному верстаті.

Хоча весь промисел обумовлений попитом на вироби з вовни овець, майже ніколи весь процес «від вівці до коца» не зосереджувався в одних руках. Кушнарі тримали овець, стригли з них вовну та обробляли сирець. Пряхи пряли

його у первинне грубе прядиво, яке коцарки купували або вимінювали на готові вироби, потім його фарбували натуральними барвниками та, за потребою, перепряжували у подвійну пряжу і вже з цього ткали коци. Між собою коцарки поділялися на «попонщиць», що виготовляли попони та покривала для коней, «міжунщиць», які ткали малі килими «міжунки» та «волновщиць» – ті робили великі килими «волновки», що використовували для оббивки стін біля ліжка та застилання підлоги. Такий поділ вочевидь був обумовлений розміром наявного верстата. Були й такі майстрині, що ткали так звані «офіцерські» коци. Мабуть, за це брались наймайстерніші коцарі, бо ці килими виготовляли за малюнком на замовлення.

Свого апогею коцарство досягає у XIX сторіччі. Вівчарство поширюється настільки, що Слобожанщина по кількості овець у 1841 році посідає друге місце після Таврії. Коцарські ж вироби починають рахувати аж десятками тисяч. На цей час коцарський промисел становить 3% від загальної суми всіх кустарних, ремісничих та фабричних виробництв Харкова. У такому вигляді він існує до 70-х років. Але майже за 10 років занепадає й дорівнює у 1879 році лише 4000 виробів, не витримуючи конкуренцію з фабричними килимами [8].

Ткацтво Слобожанщини. Сировина та її обробка

Обробка сировини для ткацтва

Обробка рослинних волокон (конопель, льону) та вовни задля виготовлення з них тканини для одягу й інших потреб – один з найважливіших видів господарської діяльності й народної творчості слобожан. На території Східної Слобожанщини у XIX ст. ткацтво було розвинуто практично в усіх населених пунктах, було улюбленим і необхідним заняттям кожної селянської родини. Традиції цього ремесла зберігалися майже до середини XX ст., розповіді про особливості ткацького промислу від старшого покоління можна записати й нині; у зафіксованих текстах відтворено послідовність технологічних процесів обробки волокна і шерсті, яка включає: підготовку сировини до обробки та первинну обробку шерсті чи рослинного волокна; підготовку ниток (пряжі); виготовлення виробів (полотна, ряден, ковдр тощо).

Вовна

Шерсть з овець стригли весною в найтепліші дні, про що й мовиться в народному прислів'ї: «До Миколи (9 травня) не сій гречки і не стрижи овечки». Перед стрижкою овець мили в річці, а потім стригли металевими ножицями. Отриману вовну обезжирювали, добре промивали, сушили й перебирали руками – скубли, били й вичісували на дерев'яних гребенях. Кращу, м'якшу вовну пряли. З вичесаної вовни виготовляли грубі тканини (або повсть). Пряли вовну веретенем з кужеля і з дерев'яного гребеня, на який накладали мичку. Пізніше (у кінці XIX ст.) почали активніше використовувати прядку, причому прийоми прядіння тонкорунної вовни й рослинного волокна були в цілому однаковими. Після цього пряжу снували й ткали, а потім сукно валяли, поливаючи його водою: грубововняне – холодною, а тонкорунне – гарячою. Грубе сукно били руками в ручних ступах, рідше – в ночвах ногами. М'яке сукно (для ліжників) валяли в млинових водяних ступах, довгий ворс отримували завдяки вичісуванню його водою, при цьому сукно клали в сітчасті корзини з лози [9].

Процес обробки коноплі

Обробка рослинного волокна була більш трудомісткою. Льон уважався кращою сировиною, ніж коноплі, але його вирощували в лісостеповій зоні мало, оскільки для льону потрібно було багато вологи. Поширенішими були коноплі, які мають чоловічі (плоскінь) і жіночі (матірка) стебла. Плоскінь дозрівала раніше, волокно з нього виходило тоншим. Плоскінь збирали, сушили й мочили (до двох тижнів). Жіночі стебла достигали пізніше – восени, їх збирали, в'язали в невеликі пучки (горстки), обмолочували й мочили (до трьох тижнів). Вимочували коноплі в ставках, копанках, ямах і річках, після чого сушили на сонці, а якщо не дозволяла погода – в спеціальних сушарках.

Висушені коноплі тіпали, відділяючи кострицю від волокон. Цей процес проходив у такій послідовності: горстку конопель ділили на ручайки, ламали на ламушці, тріпали об стовп або дошку, били на бительні, а потім терли на терниці. Але цим обробка волокна не завершувалася: його микали на гребені, надаючи одного напрямку. Готове прядиво складали в повісма, із яких микали

мички. Волокно пряли веретенем і прядкою. Останній спосіб отримав поширення на Слобожанщині в другій половині XIX ст.; з використанням прядки продуктивність значно зростала, чим і пояснюється її широке застосування. Після прядіння нитки змотували на мотовило, потім – у клубок на витушці. Із клубків нитки розмотували на оснівниці, а пряжу, зняту з оснівниці, парили, прали, відбілювали на сонці чи морозі, при необхідності – фарбували. Як фарбники використовували різноманітні рослинні й тваринні компоненти (наприклад, для утворення жовтого кольору, використовували березову чи вільхову кору, цибулиння; для отримання червоного – материнку, бузину). Із тваринних фарбників найпоширенішою була кошениль (червець), з якої отримували яскраво-червоний колір. Закріплювали кольори природними кислотами і сіллю – капустяним та огірковим розсолами.

Технологія виготовлення виробів із конопляної сировини

Для пошиття селянського одягу наприкінці XIX – на початку XX ст. використовували матеріали майже виключно домашнього виробництва – полотно. Полотно на Слобожанщині виготовлялось переважно з конопель через придатний клімат. Доморобне полотно стало об'єктом досліджень науковців. Дослідників цікавили своєрідні звичаї, пов'язані з вирощуванням, обробкою та використанням цієї рослини в ужитковому значенні.

Зацікавлення про становлення конопель в Україні виявив Олекса Воропай. Він написав про перше запозичення конопель нашими предками від іранців, навів твори, в яких згадують про коноплі та описав її головного «конкурента» – льон. «Конопляні волокна задовольняли унітарні потреби щоденного побуту селян. Найвищої якості була пряжа з «плосконі» - перших білих конопель, волокна були її довгі, міцні, білі, бархатисті. Волокна «матірки» – інших конопель, коротші, жовтуваті, пряжа з них поступається пряжі з плосконі» [3]. Наукові роботи В. А. Сушко розповідають нам про вирощування, класифікацію та традиції застосування конопель, призначення полотна як для повсякденного життя, так і на обрядові свята та обряди [1]. Про процес виготовлення конопляної сорочки написала Олена Щербань. Вона на прикладі спогадів своєї бабусі розкрила всі таємниці вирощування, обробки та ткацтва конопель.

Глибокими знаннями народного побуту, звичаєвої обрядовості, матеріальної культури українського народу відрізняються праці видатного вченого кінця XIX – початку XX ст. професора Х.В. Вовка. «Розведення конопель, а особливо льону, як промисел існує...Для задоволення домашніх потреб коноплі розводять майже по цілій Україні». Його роботи – безцінне джерело пізнання минулого нашого народу, де на значній фактологічній базі розкритий і такий аспект народної культури, як доморобне полотно [6].

Сировиною для виготовлення полотна є насіння конопель, яке висівали в ґрунт ранньою весною. Наприкінці липня, на конопляному полі починала кипіти робота, обережно пересуваючись поміж конопляними стеблами – вибирали «плоскінь». «Матірка», отримавши таким чином запилення, продовжувала рости, доки не дозрівало насіння, яке обмолочували, а самі стебла зривали, сушили, зв'язували у пучечки, так само, як і влітку «плоскінь». Пучечки конопель замочували в річці. Їх вкладали у воду так, щоб вони не плавали. Для цього їх прикопували землею, взятою з берега.

Замочені конопляні пучечки кожна з хазяйок якось помічала, де саме її. Не було відомо випадків, коли в когось колись не стало замочених конопель. Влітку цю роботу було робити легше, бо вода в річці була не настільки холодною, як восени. Осіннє замочування конопель було гіркою працею – в холодній воді босі ноги... Вимочені коноплі кожен ставив на березі річки для висихання, а вже висушені перевозили додому. Частина обмолоченого насіння конопель зберігали для посіву, а решту використовували для виготовлення конопляної олії.

Наступним етапом роботи з коноплям був етап «тертя конопель». Для цієї роботи у кожному дворі була «терниця». Це два стовпчики з розсішками внизу, щоб надійно стояла. Висота стовпців була близько 80 см. З'єднані вони були гребенем з міцного дерева, довжиною трохи менше метра, над яким була прикріплена дерев'яна битка. Висушені конопляні пучечки розділяли на частини і, тримаючи лівою рукою, протягували коноплі через гребінь. Одночасно правою рукою швидко-швидко били по коноплях, з яких постійно сипалася «костриця». Решту костриці, яка не висипалася із оброблюваного

пучечка, «тіпали», тобто били по ніжках терниці до тих пір, доки костриця не висипалася зовсім. Таким чином отримували «прядиво». Кострицею топили в печач.

Після «тіпання» наступною роботою було «м'яття» прядива. Якщо на дворі ще було не дуже холодно, ця робота виконувалася біля призьби хати. Її доручали виконувати навіть дітям. Брали певну частину прядива і босими ногами м'яли-переминали його на сухій чистій землі. Руками в цей час краще триматися за призьбу, бо ногам потрібно було добряче попрацювати, щоб прядиво стало м'якеньким. В холодну пору року цю роботу виконували прямо в хаті на долівці. Увібраний прядивом пил, якого було доволі, потім ретельно витрушували з прядива, і лише потім із м'якенького прядива «микали мички».

Розрізняли «плоскінь» і «матірку» по тому, що з останньої прядиво виходило грубішим. Ці два види прядива не змішували, обробляючи окремо. Цей порядок робіт на той час виконувала кожна жінка, яка вміла прясти (не вміти тоді було не можна, бо не лише сама, а й вся родина залишиться без сорочки).

Процес прядіння починався з того, що пряха сідала на «днище» (гарно оброблена дошка, в протилежний край якого вставляли гребінь у спеціально зроблений отвір). Гребінь не хитався. На нього пряха надівала повісмо м'якенького прядива і вичісувала його гребінкою. В результаті отримували ніжне, красиво зв'язане прядиво – «мичку». Мичку закріплювали на цьому ж гребені, знову пряха примощувалася на днище і пряла нитки на прядці, яку ставили поряд.

Техніка ткання на станку залежала від призначення тканин і полягала в утворенні зіву – проміжку між рядами ниток, для чого служило начиння (два ряди нитяних петель, пов'язаних на дерев'яні палички й заведені попарно одна в одну). При наборі основи на двох начиннях з петлями кожна нитка протягувалася через верхню петлю першого начиння і між петлями другого начиння. Начиння рухалося вгору і вниз за допомогою вірвовок до начиння. Ткаля натискала ногою на підніжку й піднімала по чергово то одне, то друге

начиння. У цей момент утворювався зів, куди протягувалась поперечна нитка за допомогою човника» [7].

Вироби виготовлялися для власного вжитку на відміну від інших територій України, де полотно призначалося й на експорт. Займалися ткацтвом переважно жінки: «Жіноча праця – засадити й полоти огорог, варити обід і вечерю, пекти хліб, вибирати плоскінь, вимочити коноплі, напярсти полотна...». Немало домашніх виробів з полотна вийшли з ужитку; ще в ХІХ ст. М.Сумцов відзначав, що із жіночих промислів майже цілком припинилося виробництво плахт, килимів і попон, тоді як тканиня полотна, виготовлення ряден і ковдр продовжувалося [8].

Таким чином, за сферами використання тканих виробів, ткацтво на Слобожанщині поділялося на декілька груп: ткацтво для одягу, для інтер'єру, інших господарських потреб; подібний поділ був відомий і в інших регіонах.

Перший розподіл коноплі починався ще на етапі вирощування. Достиглі стебла збиралися наприкінці літа (чоловічі стебла – плоскінь) та на початку осені (жіночі стебла – матірка), їх розподіляли за довжиною: найдовші та коротші; за якістю: однорідні та неоднорідні.

Найдовші та найоднорідніші використовували для тонких сорочок, святкових рушників та інших виробів, а також на основи для простіших виробів; середньої якості прядиво використовувалося для повсякденних сорочок та утилітарних тканин; найгіршої якості – «клоччя» або «вал» - використовувалося для виготовлення ряден, мішків та інших побутових тканин. З коротших і неоднорідних волокон виготовляли брезент, парусину, мішковину, канати, шпагат, шнури.

Велику групу виробів, виготовлених з конопляної тканини, становлять рушники різного призначення, які умовно, під час виготовлення, поділяють на такі групи: обрядові (для виконання родинних обрядів), для прикрашання інтер'єру та побутових потреб.

Найбільший комплекс складають рушники, що використовувались в обрядовості:

- будуючи хату, останню крокву на завершення даху заносили на рушниках, потім наймолодший з майстрів має поставити на вершину даху вінок, разом з квітами, пов'язані рушничком, якого для цієї мети вишивала майбутня господиня дому;

- на рушнику несли дитину до хрещення. Хресна мати готувала його заздалегідь. Цей рушник називали «крижма», його не можна було нікому передарувати. Вважали, що через «те» зломиться дорога життя;

- кожна дівчина до вінчання повинна була приготувати скриню, куди входили щонайменше 12 рушників, у яких вона намагалася заморозити свою долю, закодувати її на добро;

- у поховальній процесії рушник використовували для оздоблення вінка труни.

Рушники для ужиткового призначення слугували для витирання тіла та посуду, ложники підкладали під печі, а найбільш шановним вважалися «хлібники», в які загортали хліб.

Великий масив становлять рушники, призначені для декорування інтер'єру. У ХХ столітті змінюється мотив оздоблення цих виробів, частково виходять рушники, якими прикрашали ікони («божники», «набожники»), весільними рушниками прикрашали фотографії.

Рушники були окрасою кожної хати. Вони свідчили про працелюбність жінок цього роду. Ще на початку роботи за ткацьким верстатом, майстриня знала, до якого призначення буде слугувати те чи інше полотно.

У народі збереглося чимало звичаїв, обрядових дійств, усталених вербальних структур, які супроводжували початок прядіння й ткання чи його завершення. Серед поширених зафіксовано такі: в останній день свят (після Різдва) до хати вносили гребінь і днище й починали прясти, приказуючи: «Тіки-притіки й починочки невеликі». Коли починали ткати, приказували: «Господи Боже, поможи в добрий час начати і в добрий час і кончити». Домотканому одягові в народі надавали магичної сили: вважалося, що через одяг передаються різні хвороби, лінь або, навпаки, – доброта, чесність, спритність. Тому перевагу надавали одягові, виготовленому рідними – матір'ю, дружиною, сестрою. Щоб

одяг не втратив цієї чудодійної сили, дотримувалися повір'їв, коли можна й коли не можна виконувати роботи щодо обробки конопель. На Східній Слобожанщині у неділю ввечері вносили прядку, з понеділка по четвер пряли, у четвер увечері виносили, у п'ятницю шили або виконували якусь іншу роботу (прясти в п'ятницю не можна було). У суботу відпочивали або дошивали. У період з 7 по 14 січня не виконували ніякої роботи, пов'язаної з ткацтвом. Засуджували поведінку людей, які через удавану набожність мало пряли. Так, у розповіді про виникнення прислів'я «Так просавилась, проварварилась, що й на той світ відправились» засуджуються лінивці пряжи (пряжи-невдахи).

Нерідко магичної сили набували окремі предмети, використовувані при прядінні чи тканні. У легенді-казці «Про ткача» таку магичну силу має сват – паличка, на яку надівається цівка й укладається в човник: ця другорядна деталь ткацького верстата врятувала ткача від пекла. Магичної сили набували також конопляні нитки. Так, якщо дівчина вийшла заміж чесною, то на весіллі (на третій день) прядуть нитку, яка вважається цілющою: нею можна перев'язувати руку чи ногу, якщо вона боліла. Коли нитка заплутувалася чи рвалася, це було поганою прикметою. За повір'ям, треба було сказати: «О, вже й дядько є!» Вірогідно, у цій ситуації виявляється своєрідне мовне табу: ткачі не хотіли називати того, хто ввійшов до хати, але мали, мабуть, на увазі злого духа, нечисту силу – дідька [10].

Усвідомлення магичності виробничої технології сприяло тому, що окремі предмети ткацтва використовувалися в народних обрядах. Для того, щоб дівчина була доброю прялею, їй при народженні відсікали пуповину на гребені. Коли батьки хотіли, щоб у них у майбутньому народжувалися дівчата, пуповину немовляті відсікали на кужелі. Прялкою пускали «беседу» (весільний поїзд) до дверей: пряли у воротах, доки ті, хто приїхав за молодою, не відкуплять собі дорогу (цукерками або хусткою).

Отже, широко знані домашні ремесла цінувалися в народі; до людей, які володіли секретами справжньої майстерності, ставилися з великою повагою, а виробничі процеси було міфологізовано.

У XVII ст. у Харкові **розвиваються ремесла: гончарство, кушнірство, римарство, чоботарство, ковальське ремесло, виготовлення одягу, ювелірних прикрас.** Харків славився ткацтвом килимів із місцевої вовни. Такі килими називалися **коцами.** Майстрині коцарства самі робили пряжу, фарбували її рослинними та мінеральними фарбами, ткали килими та підстригали їх. З кінця XVII ст. коци тисячами вивозили за кордон [2]. Дуже широко у місті було розвинуто **коцарське ремесло,** яким займалися коцарки; вони самі робили шерстяну пряжу, красили її у різні кольори фарбами, які самі ж таки готували з мінералів то рослин, ткали коци й підстригали їх. Чоловіки шили українські свитки. Купували вони для цього сукно в інших місцях і шили свитки, а також широкі українські штани [2]. У Харкові було багато **римарів,** які виготовляли ремені, **кушнірів,** які вичиняли звірячі шкури: з великих шкур шили кожухи, а з дрібношерстих, кучерявих – шапки. Користувалася попитом праця **склярів,** чимало було **бондарів та стельмахів,** які виробляли вілки та сани, **гончарі** виробляли не тільки глиняний посуд, а й кахлі для груб - зелені або білі з різними фігурами. **Столярів** було не багато, а **склярів** більше, бо усюди були вікна зі склом; **стельмахів,** що виробляли вози та сани, було чимало, як і **бондарів;** ткачі та ткачихи ткали пряжу, для більш для власних потреб. Харків – це одне із старих та великих міст, де розгортали свою торгівлю **ремісники,** майстерні, відкривалися заводи та будувалися будинки. Окрім цього були ще **гонтарі та тертичники,** котрі обробляли дерево, **шаповали,** які виробляли з овечої шерсті повст та киреї, **сідельники.** Матеріали для ремесл були місцеві, а не привозні. У Харкові більш усього було усяких ремісників - на першому місці стояли **чинбарі та чоботарі,** далі - **римарі,** котрі виробляли шкури та ремні, **кушнірі,** котрі вичиняли звірячі шкури (кінські, вовні, козлячі, овечі), а для жінок виробляли червоні сап'яни, з котрих шили черевички. З великих овечих шили кожухи, а з мілкошерстних та кучерявих смушки йшли на шапки [3].

II. ІСТОРІЯ ВУЛИЦЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ НАРОДНИМИ РЕМЕСЛАМИ

Харків – це одне із старих та великих міст, яке почало заселятися жителями з різних куточків Лівобережної України. Місто, де розгортали свою торгівлю ремісники, майстерні, відкривалися заводи та будувалися будинки.

У кожному місті є вулички, які закохують у себе з першого разу, якими хочеться постійно прогулюватися. У кожної людини знайдеться своє особливе місце, де з любов'ю вдихаєш аромати вулиці, розчиняєшся в її атмосфері, насолоджуєшся її архітектурою. А якщо знаєш, хто на ній жив раніше і яку вона зберігає в собі історію чи таємницю – захоплює дух!

Спочатку забудова на нових вулицях зводилася тільки дерев'яними будинками, потроху з середини і кінця XVIII століття будинки стали перестроювати на кам'яні, з'являлися нові господарі, забудовувалися нові квартали з різною архітектурою, вирувало життя.

Ремісники у Харкові поселялися на деяких вулицях і про це свідчать назви п'ятьох харківських вулиць - **Римарської, Кузнечної, Чоботарської, Коцарської та Гончарівської.**

Одна з перших вулиць у Харкові **РИМАРСЬКА** (протяжність 520 м) знаходиться в Шевченківському районі міста. Має односторонній автомобільний рух. Громадський транспорт по ній не проходить. Бере початок від станції метро «Історичний музей», закінчується будівлею Харківського національного академічного театру опери та балету імені Миколи Лисенка. Римарська – одна з найстаріших у місті, її забудова почалася у XVII столітті. Але перші будівлі тут не збереглися, хіба що маленький двоповерховий житловий будинок № 4, побудований на межі XVIII і XIX століть.

Ще з XVII століття римарі проживали у Харкові (їх ще називали шорниками). Це люди, які майстерно виготовляли кінні упряжі, зброю та різноманітні вироби зі шкіри.

З приходом XIX століття центральні міста Російської імперії почали розширюватися і збільшуватися через приїжджих. Тому вже в другій половині XIX століття була облаштована конка - це міський транспорт або залізниця: коні, запряжені у візок, рухалися вулицями в певному напрямку. І для зручного

їхнього пересування на важких ділянках дороги для коліс прокладали металеві рейки.

Римарі (шорники), коли коні були основним способом пересування, повністю облаштовували віз і кінну упряж, тобто оббивали пасажирські екіпажі, виготовляли ремені, кінні зброї, валізи для поїздки.

Існує думка, що жодних римарів по цій вулиці не проживало і всі їхні цехи знаходилися на околиці міста, оскільки саме виробництво шкіри має неприємний запах.

Що стало причиною, щоб назвати саме вулицю Римарською - невідомо, але деякі факти можуть також вважатися основними, наприклад, старший цеху римарів був на прізвище Лимар, а один солдат військового гарнізону міста Харків, який проживав на цій вулиці з сім'єю, носив прізвище Римаренко. Можливо, все ж таки самі майстерні або магазини римарів працювали в центрі Харкова, але достовірних фактів немає.

По суті сама вулиця сформувалася ще до середини XVIII століття, приблизно до 1760 року. Жили на ній сотники і будинки стояли лише праворуч із парними номерами. До кінця XVIII століття вулицею почали вести забудови приїжджі купці та поміщики. Вулиця Римарська була названа в період упорядкування в місті будинків та привласнення офіційних назв харківським вулицям. Губернатор І. Бахтін у 1804 доручив скласти план міста з усіма найменуваннями вулиць. Так і виникла назва вулиці Римарська.

1859 року на Римарській був відкритий Комерційний клуб, що влаштовував літні гуляння. Саме з його діяльністю пов'язана поява в Харкові першої опери. Приміщення клубу багаторазово перебудовувалося, горіло, відновлювалося і знову перебудовувалося. У 1890-х роках зовні воно нагадувало одну з зал палацу Тюільрі в Парижі. Тоді ж у ньому почала працювати постійна Харківська оперна трупа. До 1915 року в опері з'явилися другий ярус та оточене колонами фойє. А пізніше театр був перетворений у Державну російську оперу. Опера розташовувалася на Римарській вулиці до

1991 року, коли театр перевели у нову будівлю на розі Сумської та Римарської. Старе приміщення передали Харківській філармонії. Наразі будівля вже вкотре реставрується і перебудовується.

Наприкінці XIX - початку XX століття Римарська була забудована великими кам'яними будівлями, в яких мешкали чиновники, купці, духівництво. Пролетарі мешкали у невеликих кімнатах, так званих «доходних домах». З таких будинків донині збереглися № 20 (архітектор М. Ройтенберг, 1911 р.) та № 28 - «доходный дом и глазная лечебница профессора Бронштейна» (архітектор В. Величко, 1902 р.).

Стара вуличка містить багато різної архітектури, яка змінювалася, починаючи з XVIII століття. На ній проживали вчені та медики, купці та офіцери, будувалися кооперативні будинки, вже з початку XX століття вибудовувалися прибуткові будинки відомих у Харкові архітекторів О.Ржепішевського та О.Гінзбурга. Саме на Римарській архітектором О.Ржепішевським були збудовані два перших у Харкові кооперативних («компанійських») будинки (№ 6, 1912 р. і № 19, 1915 р.), квартири в яких були власністю їх мешканців - здебільшого лікарів, інженерів, художників. Після революції ці будинки були передані «трудоному народу» і комфортабельні квартири перетворилися на комуналки [4].

З 1920-х до кінця II-ї Світової війни вулиця носила назву «вулиця Клари Цеткін». Тільки після війни повернулася стара назва.

У 1943 р. у будівлі театру на Римарській, 21 відбувся міжнародний судовий процес над військовими злочинцями. Пізніше на будівлі була встановлена пам'ятна дошка.

З 2006 р. за адресою вул. Римарська, 18 знаходиться офіс Організації «Патріот України» — громадського об'єднання, яке сповідує ідеї соціал-націоналізму і є одним з найрадикальніших в країні. З того часу, у місті взагалі і на вулиці Римарській зокрема, кілька разів на рік проводяться смолоскипні марші соціал-націоналістів.

А найбільшим потрясінням для Римарської вже у наші дні стала вирубка у 2009 році всіх дерев на вулиці для подальшого розширення проїжджої частини.

Вулиця була розширена більш ніж на один метр з кожного боку. У результаті в деяких місцях тротуари стали настільки вузькі, що на них не можуть розминутися троє людей. Автомобільний рух вулицею значно зріс, але подібне навантаження для старенької та зритої підземними ходами Римарської може бути небезпечним.

Катакомби під Римарською

Будинок № 23 по вулиці Римарській було побудовано у середині ХІХ століття. У 1912 році у ньому оселився лікар Марк Ісаакович Фрейман, який знайшов у підвалі будинку таємний підземний хід. А у 1913 році поблизу будинку утворилося провалля в землі. З того самого часу будинок і його підземні ходи стали місцем постійних відвідувань дигерів та інших дослідників підземель.

Практично під всією Римарською є таємні ходи, катакомби та підземні порожнини. Спелеологи стверджують, що цим підземеллям більше 200 років. Подібні катакомби знайшли також під Харківською філармонією. Там навіть була віднайдена цінна знахідка - старовинний обруч, обтягнутий пергаментом, на якому зберігся напис івритом (єврейський священний текст ХVІІ століття).

Будинок Урюпіна - одноповерховий будинок у Харкові, найстаріша збережена житлова споруда міста. Пам'ятник архітектури та містобудування місцевого значення. Міститься за адресою Римарська, 4.

Будинок збудовано наприкінці ХVІІІ століття. З 1799 по 1805 рік власником будівлі був міський голова Харкова Єгор Урюпін. За іншими даними, будинок не належав харківському міському голові. У другій половині ХІХ століття в будинку мешкав статський радник Кульчицький. З 1902 року, після смерті чоловіка, будинком володіла Є. В. Кульчицька. У 1913 році будинок придбав колезький секретар М. М. Починков, а в 1916 році - кандидат прав Матеуш Морухович. 15 лютого 1918 року будинком почало володіти Перше російське страхове товариство.

1998 року будівлю було передано Харківській виробничій майстерні. На початку 2000-х років нижню частину будівлі покрили керамічною плиткою,

було розширено вікна, а також на будинку з'явилася значна кількість зовнішньої реклами.

20 серпня 2004 року під час святкування 350-річчя Харкова на фасаді будинку було встановлено меморіальну табличку на честь Єгора Урюпіна. Скульптор таблички - В. С. Кочмар. 31 травня 2018 року Харківська міська рада ухвалила рішення встановити на фасаді будівлі пам'ятну меморіальну дошку на честь українського філософа Григорія Сковороди.

Вулиця Римарська сформувалася в 1720-і роки і до 1765 року по суті мала лише праву (парну) сторону. Її називали «вулицею Сушкова» тут розташовувалися двори сотника Вовчанського - Степана Петровського, сотника Циркуновського - Опанаса Протопопова та Зміївського протопопа Стефана Михайловича Ковалевського. Закінчувалась вулиця біля будівлі театру «Березіль». У 1770-ті роки вона активно почала забудовуватися приїжджими купцями, які обрали Харків для свого постійного місця проживання та чиновниками губернських установ.

Наприкінці XVIII століття тут проживали колезький радник Петро Мордвінов, штаб-лікар Федір Єленський, колезький асесор Павло Андрузський, адютант Іван Романовський, секретар Федір Ачалкін, купці: Олександр Іванов, Трохим Даценко, Акуліна Морозова та ін. Однак значні території були пустими, тому що були у власності міста.

Назву свою Римарська отримала в 1804 разом з іншими старими вулицями і вважалася однією з чудових вулиць міста. А річ у тому, що Харківський губернатор Іван Іванович Бахтін звернув увагу на той факт, що вулиці у Харкові хоч і мають найменування, але більшості людей не знайомі, як не можуть орієнтуватися в них та приїжджі до міста за службовою потребою чиновники та торговці.

Він доручив губернському землеміру Миколі Драгомиру скласти план міста з новими найменуваннями, більшість з яких були взяті від цехів ремісників, що були в Харкові. Так колишня вулиця Сушкова отримала назву на честь цеху римарей (лимарів). Але наївно було б вважати, що ці римарі

проживали в центрі міста, адже вони займалися виробленням шкір, а це не дуже приємне за запахом підприємство.

Загалом у цеху було 9 родоначальників цього цеху з прізвищами Лимар, Дем'яненко, Ніколаєнко, Прилипка, Гуєвський, Решетко, Луценко, Согуренко, старшиною цеху 1795 року був Гаврило Лимар – жоден із цих людей не проживав на майбутній вулиці Римарській. Натомість, жив там із родиною інший Гаврило – Римаренко, який на 1795 рік вважався солдатом штатної роти гарнізону міста Харкова. Проте версія походження імені від цеху римарей найімовірніша. Із цим ми ще не раз зіштовхнемося на інших вулицях міста.

За рапортом 30 листопада 1804 року вулиця Римарська починалася від двору купця Смирнова і закінчувалася біля будинку купця Барімова. На той час одним із найкращих будинків вулиці був перший кам'яний будинок купця 3-ї гільдії Єгора Єгоровича Урюпіна, він походив з Путивля і прибув до Харкова 1781 року, з 1799 по 1805 роки був міським головою. Торгував купець Урюпін папером, тому із задоволенням став допомагати В. Н. Каразіну у справі заснування університету у Харкові.

Незважаючи на те, що сьогодні меморіальна табличка висить на будинку №4, насправді кам'яний будинок Урюпіна – це сьогоднішній будинок №8, – на сьогоднішній день це найстаріша житлова споруда в Харкові, та ще й із найстарішим торговим будинком у комплексі. Саме цей факт мав важливе значення для архітектора Олександра Юрійовича Лейбфрейда, адже легше було зберегти від руйнування будинок міського голови, причетного до заснування університету, ніж нікому не відомого Матвія Краснокутського.

На вулиці й сьогодні збереглося чимало цікавих будівель, кожен з яких має свою історію. Це і Маріїнська жіноча гімназія, де сьогодні діє гімназія №6, та будівля Комерційного клубу, де сьогодні приймає гостей Харківська філармонія та будівля Офіцерських зборів інженерного управління Київського військового округу. На Римарській можна вивчати архітектуру всього Харкова, починаючи з XVIII сторіччя.

Сьогодні вулиця Римарська повертає у своєму закінченні праворуч і виходить на вулицю Сумську, але на початку XIX століття цей прикордонний

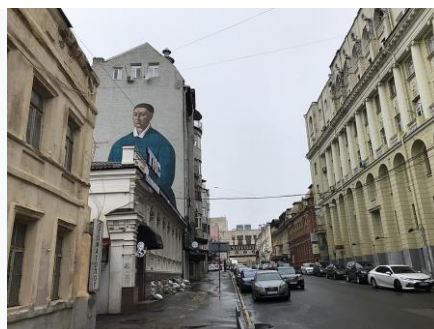
для міста провулок називався Тараканівський, названий на ім'я купця 2-ї гільдії Івана Микитовича Тараканова. Він мав у провулку двоповерховий кам'яний будинок й там же торгував виноградними винами. Однак у 1820-ті роки його торгівля була підірвана боргами, майно, включаючи винні склади, було заарештовано. В 1876 провулок називається Чириковським, а з 1894 він увійшов до складу Римарської вулиці.

Жіноча гімназія

Дерев'яний будинок

Мурал Григорія Сковороди

На Римарській проживали М. Хвильовий (український поет та публіцист), О. Шевченко (теоретик мистецтва, художник авангардист), навчалася у гімназії відома народна артистка театру та кіно Л. Гурченко, в одному з будинків зупинялася К. Шульженко.

Пам'ятки архітектури на вулиці Римарській

З 1799 по 1805 рр. на Римарській, 4 мешкав Харківський міський голова (а до цього купець III гільдії) Єгор Єгорович Урюпін. Є.Урюпін як один з найближчих соратників Василя Каразіна відіграв важливу роль у заснуванні Харківського університету. Він кілька разів їздив у столицю імперії з

проханням до імператора про заснування університету в Харкові. Будинок, де мешкав Урюпін, зберігся до сьогодні. Він є найстарішою будівлею на Римарській (і одній з найстаріших в Харкові) і пам'яткою архітектури. У 2004 році на будинку було розміщено меморіальну дошку колишньому міському голові Єгору Урюпіну (скульптор Володимир Кочмар).

Будинок на **вул. Римарській, 6** з'явився у 1912 році і виконано у стилі модерн. Будівля має високий рівень благоустрою. Асиметричний фасад прикрашено невеликою кількістю ліпнини, пілястрами. Вестибюль і сходові клітка прикрашені декоративними фонтанами. В стильовому оформленні фасаду можна розпізнати елементи німецького модерну. Ліва половина будинку вища на 2 поверхи та прикрашена еркером. Під'їзди будинку прикрашені чотирма фонтанами, деякі з яких працюють і досі. В середині збереглося й інше оздоблення: балюстради на сходах, пілястри, медальйони, плитка та двері. На деяких поверхах збереглися вікна зі скляної цегли. На сьогодні будинок є пам'яткою архітектури та містобудування місцевого значення. Попри це фасад значно перебудовано. Пошкоджено та зруйновано частину ліпнини, змінено форму пілястр, добудовано балкони, вирізані та розширені двері та вікна.

Наприкінці XVIII століття на **вулиці Римарській, 11** було побудовано великий дерев'яний будинок Мордвінова, де у 1820-х роках було відкрито військово-сирітський притулок. У 1860 році місцеве добродійне товариство відкрило у цьому будинку 3-класне жіноче училище, перейменоване пізніше у Маріїнську гімназію. Спочатку гімназія розташовувалася у приватному будинку, а в 1869 році для неї побудували окрему 2-поверхову будівлю. Довгі роки тут знаходилася українсько-англійська школа № 6, а нещодавно вона знову стала Комунальним закладом «Харківський ліцей № 6» Харківської міської ради.

У 1914 році архітектором О.Ржепішевським було збудовано ще один шестиповерховий «компанійський будинок» на **Римарській, 19**. У цей будинок переїхав і сам архітектор. Оскільки квартири, що виходять на вуличний фасад, коштували дорожче, з'явилися прибуткові будинки з

дворами, утвореними основним корпусом і бічними. В них при великій протяжності фасаду вуличні корпуси отримували двох і трисекційне планування. Це була й спроба піти від дворів-колодязів з антисанітарними умовами. Будинок відрізнявся компактним рішенням сходових вузлів, квартир і кімнат. Тут вперше застосовані розсувні перегородки, що дозволяють отримати кімнати площею 50 кв.м. Секції будинку - двоквартирні, з 4-5 кімнатами в кожній квартирі. Площі квартир 100-150 кв.м., кімнат - 16-30 кв. м. У частині квартир санвузол з ванною розміщений в глибині квартири при спальні, другий – при кухні. Майстерність і багата фантазія допомогли авторові створити в рамках загального конструктивного рішення різні варіанти внутрішньої організації та оздоблення квартир. Так, для одного з лікарів на першому поверсі була обладнана невелика приватна лікарня, а для художників у мансардному поверсі влаштовані майстерні з верхнім світлом. На другому поверсі містилася майстерня самого Ржепішевського і його архітектурне бюро, а на верхньому - квартира з художньою студією в мансарді. Всі квартири забезпечені наскрізним провітрюванням. Для «компанійських» житлових будинків зодчого характерний високий щипець, що надає історичному центру Харкова цікавий, яскравий силует, який вдало доповнює храмові споруди [4].

На вулиці **Римарській, 21** знаходиться Харківська обласна філармонія - концертна агенція, що провадить концертні виступи та керує творчою діяльністю зарахованих до її штату артистів-виконавців - музикантів-солістів, музично-виконавських колективів та артистів розмовних жанрів, а також організовує концертні виступи українських та іноземних артистів-гастролерів у Харкові. Будівля філармонії - відома пам'ятка архітектури та визначний культурний центр міста. Харківська обласна філармонія - одна з провідних концертних організацій України, що активно пропагує найкращі зразки класичної та сучасної музики, українську народну та класичну музику а також приділяє багато уваги заохочуванню молоді, привносить вагомий внесок до культурного життя України. З 1986 року при Харківській обласній філармонії діє Будинок органної та камерної музики, спочатку в колишньому соборі на

колишній Соборній площі, після реконструкції основної будівлі філармонії, новий орган запрацював у залі на Римарській.

КОЦАРСЬКА вулиця (протяжність 1140 м) знаходиться у Холодногірському районі Харкова. Починається від вулиці Різдвяної і простягається на захід до вулиці Євгена Котляра. Перетинається з вулицями: Ярославська, Дмитрівська, Зброярська.

Нині навряд чи хто з корінних харків'ян може пояснити, звідки походить назва однієї з центральних вулиць міста Коцарської. Коцарська вулиця виникла в кінці XVII – на початку XVIII століття. На ній жили ремісники, які виготовляли дуже красиві і своєрідні вовняні килими – коци, звідти і пішла назва вулиці Коцарської. На початку XIX століття цим промислом було зайнято понад 50 жителів Коцарської вулиці. У кожного ремісника вдома стояли два або три верстати, за якими працювали здебільшого жінки. На виготовлення килима витрачалося 4-5 днів. Вовну для килимів ремісники купували, а фарбували її самі. Щорічно у Харкові виготовлялося до 20 тисяч таких килимів. Частина з них продавали у місті, а решту вивозили на Дон, у північні губернії, а також за кордон. І як свідчать фахівці, лише в Харкові застосовували особливу технологію гладкого ткацтва на вертикальному верстаті, завдяки якій смуги тканиня перемежувалися ворсовими рядами. Саме довгий ворс виокремлював коци у вид махрових килимів. Український історик Дмитро Багалій зазначає це в своїй праці «Історія Слобідської України»: «...Дуже широко у Харкові було розвинуто коцарське ремесло; коци - се по російські «ковры». Сим ремеслом займалися коцарки; вони самі робили шерстяну пряжу, красили її у різні кольори фарбами, які самі ж таки готували з мінералів та рослин, ткали коци й підстригали їх» [2].

Однак вироби майстрів-коцарів - не лише килими. З їхніх верстатів сходили рукотворні диво-попони для коней, малі килими та великі «волновки», якими оббивали стіни коло ліжок або застеляли підлогу.

У 30-х роках минулого століття на розі Коцарської та Ярославської працював завод воскових свічок У 1883 році частину вулиці замостили. У цей час починають будуватись кам'яні будівлі.

У другій половині XIX століття на Коцарській жив український поет Я. І. Щоголев. Тут він написав збірку поезії «Ворскла» (1883 рік) і «Слобожанщина» (1898 рік).

У 1896 році на Коцарській була побудована кондитерська фабрика Бормана - одне із значних підприємств того часу. 1918 року фабрика була націоналізована.

У 1916 році на вулиці відкрилися майстерні з пошиття одягу для армії. Після революції тут було створено ще одну пошивальну майстерню. 1920 року ці майстерні шили одяг для Першої Кінної армії. Наприкінці 1921 року майстерні були об'єднані у швейну фабрику імені Є.Д. Тінякова. Протягом років довоєнних п'ятирічок фабрику імені Є. Д. Тінякова оснастили новітнім обладнанням, що дозволило значно збільшити випускати продукцію. Якщо 1927 року фабрика випустила продукції на 15 млн. рублів, то 1940 року - більш як 50 млн. рублів.

Зруйновані під час фашистської окупації підприємства, розташовані на Коцарській, було відновлено, реконструйовано та значно збільшили випуск продукції. У великій шестиповерховій будівлі було встановлено новітнє обладнання, багато процесів механізовано.

Зросла за післявоєнний період кондитерська фабрика «Жовтень», обладнана новими потужними машинами-автоматами. Багато виробничих процесів на фабриці автоматизовані. Змінився і зовнішній вигляд фабрики: будинок облицьовували керамічними плитками. Значно розширився асортимент та підвищилася якість кондитерських виробів. Цукерки «Асорті», «Футбол», «Курочка ряба» та інші отримали державний Знак якості. Фабрика випускала близько 400 найменувань виробів, їх понад 20 зі Знаком якості. У роки незалежної України фабрика отримала назву «Харків'янка» і з 2004 року входить у корпорацію «Бісквіт-Шоколад». Щорічно вона виробляє до 35 тис. тон різної продукції.

На Коцарській вулиці знаходиться вечірня школа робітничої молоді, великий студентський гуртожиток, дитячі садки та інші заклади. Останніми роками тут збудовано кілька житлових будинків, у тому числі для працівників

фабрики «Харків'янка». 1964 року вулицею пройшла тролейбусна лінія, яка зв'язала центр міста з вокзалом.

Пам'ятки архітектури на вулиці Коцарській

Коцарська, 2/4 – пам'ятка архітектури, архітектор Ройтенберг Л. Є., початок ХХ ст. Корпус швейної фабрики. «Харківська швейна фабрика імені Тінякова» була організована в січні 1920 року на базі майстерень з виготовлення та ремонту військового обладнання, яка стала одним з найбільших підприємств у країні. Нині за цією адресою розташоване ТОВ «Харківська швейна фабрика імені Тінякова» - найбільше підприємство України [4].

Коцарська, 9 – пам'ятка архітектури, архітектор Диканський М. Г., 1913-1914 рр. Готель «Паласс», нині студентський гуртожиток.

Коцарська, 18 – пам'ятка архітектури, архітектор Цауне Ю. С., Ржепішевський О. І., Тенне І. І., 1906-12 рр. Складські й адміністративні будівлі, нині аптечна база.

Коцарська, 23 - пам'ятка архітектури, архітектор Гінзбург О. М., 1908 р. Житловий будинок.

Коцарська, 24/26 - Харківська кондитерська фабрика «Харків'янка». Жорж Борман розпочав виробництво кондитерських виробів у місті Харкові в 1896 р., побудувавши кондитерську фабрику.

Коцарська, 30 - Колишня 5-та юдейська молільня - Коцарська синагога, тепер житловий будинок.

Коцарська, 35 - Колишній будинок поета Якова Щоголева. 28 лютого 2017 будинок було знесено.

Коцарська, 54 - Управління соціального захисту населення адміністрації Холодногірського району Харківської міської ради

Коцарська, 56 - Харківський обласний військовий комісаріат.

Початок вулиці Коцарської, фото С.Козлова, 2020-й рік

Вулиця **КУЗНЕЧНА** (довжиною 800 метрів) починається від Університетської вулиці, біля Нетеченського моста через річку Харків, та Рибного майдану. Через Кузнечний провулок з'єднується з проспектом Героїв Харкова. Кузнечну вулицю перетинають Лопатинський та Подільський провулки. Від вулиці відходять Троїцький та Плетнівський провулки, а також Кузнечний в'їзд. Також від Кузнечної вулиці відгалужується безіменний в'їзд, що простягається вздовж річки Харків. Кузнечна вулиця знаходиться у Основ'янському районі міста Харкова. Близько 10-15 хвилин пішого ходу від станцій метро «Майдан Конституції» та «Левада» [12].

Первісна назва вулиці «Кузнечна», пов'язана з тим, що її мешканці були здебільшого робітниками кузні. Ця вулиця разом з такими вулицями Харкова як Гончарівська, Римарська та Коцарська є типовим представником вулиць з «ремісничою» («галузевою») назвою.

Вулиця з'явилася наприкінці XVII століття. На початку XVIII століття, коли Поділ обнесли валом та ровом, біля сучасного Лопатинського провулка знаходилася вартова вежа. Довгий час вулиця не мала назви, але після 1763 року, коли сюди були перенесені кузнечні ряди, вулицю почали називати Кузнечною.

У XVIII-XIX сторіччі обидва кінця вулиці виходили на річку Харків. У східній частині вулиця підходила до гачі (Барабашовська гребля) з двома водяними млинами. Згідно мап міста, не пізніше 1787 року на місті гачі був побудований Кузнечний міст, який поєднав Поділ та Заріччя. При подальшій забудові міста у першій половині XIX сторіччя, Кузнечний міст з'єднавав

Кузнечну та Михайлівську (Шота Руставелі) вулиці. Поруч з мостом розташовувалися кузні. Міст проходив уздовж одного з островів, які були в той час на річці Харків. На мапі міста 1854 року, міст та острів відсутні, але вже на мапі 1866 року, міст знову з'являється, але острів зник і більше на мапах не з'являвся. У наш час Кузнечний міст не існує, вихід вулиці до річки також відсутній, що робить вулицю глухою.

У 70-х роках XIX сторіччя вулицю замостили, а на самій вулиці почалося будівництво кам'яних будівель.

Наприкінці XIX сторіччя, у 1897 році, на Кузнечній вулиці була побудована перша у Харкові електрична станція, яка знаходилася біля Кузнечного моста.

20 вересня 1936 року вулиця отримала назву «вулиця Будьонного». Цю назву вулиця носила до 31 грудня 1953 року.

У 1972 році вулицею пройшла тролейбусна лінія, яка пов'язала центр міста з аеропортом.

Вулиця Кузнечна – це свідчення багатого минулого міста, збережена в архітектурному стилі кінця XIX - початку XX століття, з дво- та триповерховими будинками, що надає вулиці затишної атмосфери.

Кузнечна вулиця, фото XIX ст.

Примітною будівлею є Харківська караїмська кенаса (вул. Кузнечна, 24). Збудована у 1891—1893 роках, за проектом архітектора Бориса Покровського у

стилі класицизм. У 2006 році кенаса була повернута харківській караїмській релігійній громаді.

На Рибному майдані розташований сквер, що розмістився на місці колишнього Рибного ринку, і виходить до берега річки Харків.

ЧОБОТАРСЬКА вулиця розташована у Холодногірському районі міста Харкова. Поруч станція метро «Центральний ринок». Багато будинків початку ХХ століття. Довжина вулиці близько 1,4 км. Починається від Різдвяної вулиці і простягається на захід за вулицю Євгена Котляра. Перетинається з вулицями: Ярославська, Дмитрівська, Зброярська. У кінці Чоботарська вулиця підходить до залізниці, яка веде з північного напрямку до вокзалу Харків-Пасажирський. Сучасна вулиця простяглася на 1,4 км. Пройти її з кінця до кінця можна хвилин за 20.

Історія вулиці

З кінця ХVІІ століття харків'яни активно почали обживати велику ділянку на правому березі Лопані. З'явилася магістральна дорога на Полтаву (сучасна вулиця Полтавський шлях), а паралельно їй також спрямовані строго на захід Коцарська та Чоботарська.

Назви двох останніх, ймовірно, стали похідними від ремесел. На Коцарській жили майстри з виготовлення килимів – коців. На Чоботарській – чоботарі, які шили чоботи. Цікава етимологія поняття. У нашу мову слово «чоботи» прийшло з татарської, де означало ликовий чобіт. Згодом статус чоботу різко зріс. Так почали називати чоловічі чи жіночі чоботи з каблуком, високою халявою та загнутим носком. Чоботи шилися із сап'яну, дорогі – з атласу та оксамиту. Прикрашалися золотим і срібним шиттям, перлами та коштовним камінням. Верх халяв обшивався золотом. Підшви підбивалися гвоздиками, каблуки – срібними чи залізними дужками. Але далеко не факт, що у Харкові на Чоботарській шили чоботи для дуже знатних осіб. Можливо, це були прості чоботи, як сказали б сьогодні, економ-класу [11].

Це одна з найстаріших вулиць, що береже дух колишнього Харкова, справжня старовинна харківська вулиця практично без сучасних будинків.

Чоботарська вулиця — чи не єдина з історичних харківських вулиць, назва якої жодного разу не змінювалась. У 1804 році у Харкові було складено офіційний список вулиць, у якому зафіксовано цю назву.

Вона виникла наприкінці XVII — на початку XVIII століття і в 40-х роках XVIII століття дійшла до Дмитрівської дороги (нині Дмитрівська вулиця). Далі на захід лежали незабудовані ділянки землі, зайняті сіножатями та садами. Вони були огорожені ровом і валом, що проходив приблизно територією сучасної вулиці Зброярської (колишня Малиновського).

Після прийняття «Положення» 1837 року про перебудову міста кам'яні будинки будувалися по лівій стороні вулиці, а на правій стороні дозволялося будувати дерев'яні, тому що вона не входила до межі міста.

У 30-40-х роках XX століття Чоботарську вулицю називали також і Скринницькою. Поява другої назви була пов'язана з тим, що на Чоботарській знаходилася велика майстерня купця Скринника, в якій із простого валяного сукна темно-сірого кольору шилися українські свити з каптуром («відлогою»). Ці свити, відомі під назвою «скринок», мали великий попит в Україні. Цілими возами відправляли їх до Києва, Полтави, Чернігова, Катеринослава, Херсона, Одеси.

У другій половині XIX століття на Чоботарській велися планувальні роботи, а 1883 року частину вулиці замостили.

Наприкінці XIX - на початку XX століття на вулиці селилися робітники розташованих поруч підприємств. Наприкінці 70-х років минулого століття на Чоботарській, 32, жив видатний вчений, професор Харківського університету, згодом академік, основоположник сучасної фізичної хімії М.М. Бекетов.

У 1920-х роках Чоботарську вулицю повністю упорядкували: замостили, заасфальтували тротуари, озеленили. У 1930 році було прокладено трамвайну лінію, що з'єднала вокзал, Комунальний ринок і Клочківську вулицю.

У 1934 р. на Чоботарській побудували завод різальних інструментів, перетворений у 1939 році на завод «Гідропривід». Колектив підприємства вів успішну роботу із створення нової техніки. Завод виконував замовлення для будівництва гідроелектростанцій. Потужні насоси високого тиску, виготовлені

заводом, встановлені на екскаваторах, що крокують, шлюзових воротах. На вулиці розташовувалися Палац фізичної культури «Авангард», збудований за проектом архітектора Г. А. Яновицького та завершений за проектом архітекторів В. Г. Вісневського та Є. А. Святченка. Також тут була розташована школа фабрично-заводського навчання фабрики імені Тинякова. За півстоліття тут було навчено 8,5 тисяч швачок.

Будинок № 3 - пам'ятка архітектури Харкова. Житловий будинок кінця XIX - початку XX століття, архітектор невідомий.

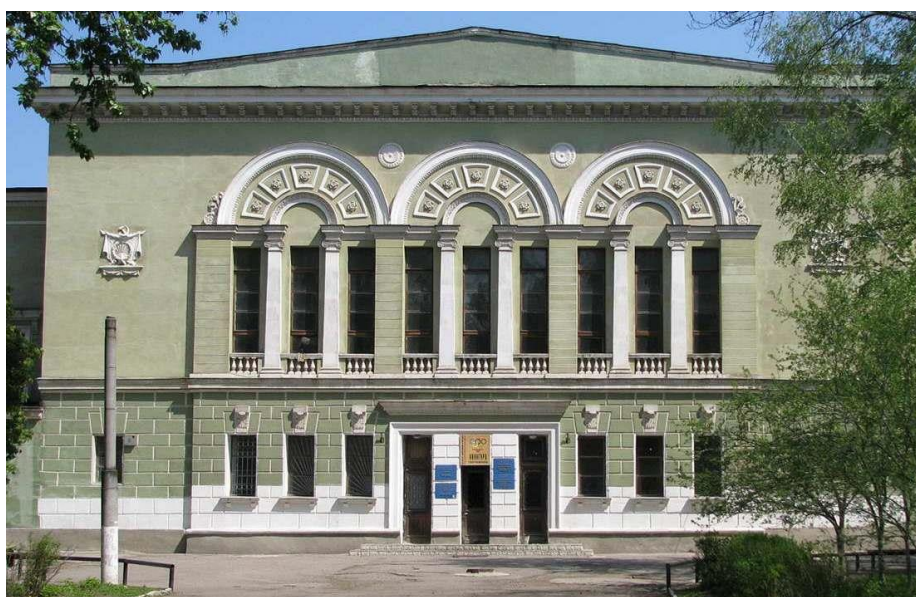

Будинок № 17 - колишня Чоботарська синагога. Побудована 1912 р. за проектом архітектора Бориса Гершковича. У 1911 році єврейська громада придбала ділянку під синагогу на вулиці Чоботарській, 17. Через два роки разом з кам'яним двоповерховим будинком у цьому дворі «Чоботарська» синагога стала центром єврейського життя Харкова. У 1930-і на молельню почалася атеїстична атака і до кінця десятиліття в будівлі вже перебували інші організації. А після війни в Харкові вирішили організувати відділ Державтоінспекції. У той момент місто обслуговував взвод дорожньо-патрульного нагляду, який складався з 30 дівчат-регулювальниць. Місцем їх дислокації зробили колишню синагогу. Причому міське управління ДАІ знаходилося тут до 2003 року – тільки тоді будівлю повернули єврейській громаді. Зараз тут працює релігійна школа для учнів молодших класів. Інтер'єр будівлі в радянські роки зазнав численних перепланувань: великий молитовний зал розділили, але фасад синагоги з арочними обрамленнями вікон уцілів. Під час молитов тут використовується довоєнний сувій Тори.

Будинок № 45 - пам'ятка архітектури Харкова, була збудована у стилі модерн у 1908 році за проектом архітектора О. М. Гінзбурга. Будівлю називали «Будинком Бормана». Воно було збудовано на замовлення відомого фабриканта Жоржа Бормана як прибутковий будинок, в якому квартири здавалися в найм.

Будинок № 36 — Палац фізичної культури «Авангард», архітектор Яновицький Г. О.

В будівлі на Чоботарській, 36, де знаходилася школа художньої гімнастики, а також проводилися заняття з баскетболу, проходили зйомки фільму «Матч». У харківської споруди була своя роль: за сюжетом фільму будинок перетворили на німецьку комендатуру зі свастикою і табличкою «Stadtkommandant» на фасаді. За сценарієм будівлю повинні були підірвати за допомогою піропатронів, однак не все пройшло гладко. Ймовірно, піротехніки переборщили з вибухівкою – в результаті спецефекту з будівлі вилетіли вікна, двері, а чотири каскадери отримали опіки. На щастя, травми виявилися безпечними, і нікого госпіталізувати не довелося. Після того як кіношники виїхали, будівлю відреставрували, і незабаром там відновили тренування. Втім, нещодавно будівлю знесли.

Будинок № 80 — пам'ятка архітектури Харкова. Хлібопекарня, архітектор, імовірно І. І. Загоскін, 1887 рік.

Однак, автором цього будинку може бути і В. Г. Кричевський. Будинок проектувався для вдови інженера К. В. Гостиннопольської. За цією адресою до 2013 року було зареєстроване Харківське обласне дочірнє підприємство «Хліб України» (ДАК «Хліб України»). Також тут був розташований Харківський елеватор, який довго не використовувався. У 2020-2021 рр. елеватор демонтовано.

Не менш цікаві місця і в околицях Чоботарської. Так, в столітньої швейній фабриці на Коцарській, крім армійського одягу, шили плащі та куртки для італійського модного будинку Prada. А в саду Тіволі колись височів будинок з льоду і вабив харків'ян від мала до велика каток, де можна було покататися всього за 20 копійок.

У 1916 році на вулиці Коцарській відкрилися майстерні пошиття одягу для армії, а через чотири роки на їх базі створили швейну фабрику, якій присвоїли ім'я революціонера Юхима Тинякова. Спочатку близько півтисячі робітниць в три зміни шили обмундирування в одиничному екземплярі. Пізніше фабрику кілька разів реконструювали, оснастили сучасним обладнанням, а також перевели на конвеєр значну частину виробництва. У результаті «Тиняківка» стала одним з найбільших швейних підприємств України.

Швейне призначення будівлі збереглося й донині, хоча приміщення в ньому здають під офіси. Двоповерхова салатова будівля №3, розташована навпроти, теж відноситься до фабрики імені Тинякова: тепер тут продають спецодяг.

Сад з будинком з льоду

Сад Тіволі, який знаходиться між вулицями Благовіщенською, Коцарською та Дмитрівською, в XIX столітті був одним з найпопулярніших

місць відпочинку городян. Саме тут залили перший у Харкові льодовий каток: за таку незвичайну в ті роки розвагу дорослі повинні були заплатити 20 копійок, а з дітей брали удвічі менше. У 1880 році в саду з'явилася ще одна новинка – крижаний будинок, прикрашений ілюмінацією. Скульптура так сподобалася харків'янам, що з тих пір такий будинок стали «зводити» з льоду щороку. Через кілька років сад повністю змінився. На його території викопали ставок, встановили газові ліхтарі, побудували ротонди для оркестрів, а також буфет і альтанки. Після революції розважальний сад Тіволі перейменували в сквер «Харчовик», де відкрили клуб для робітничої молоді. Однак нещодавно скверу повернули його первинну назву.

Гончарівка - історичний район Харкова, обмежений Карпівським садом, вулицями Маршала Конєва, Великою Гончарівською, Семінарською та вулицею Полтавський Шлях. У минулому приміська слобода, на захід від району міста Харків, Залопань, надалі (XIX століття) з'єдналася з ним. Завдяки видатному українському прозаїку, драматургу, журналісту, літературному критику і культурно-громадському діячу Г. Ф. Квітці-Основ'яненку та його творам «Сватання на Гончарівці» (1835), «Щира любов» (1839), «Шельменко-денщик» (1840), Гончарівка стала відомою. У творах яскраво описані життя і побут жителів цього району. У XVIII столітті на Гончарівській леваді, яка відділяла місто від слободи (на місці теперішнього Гончарівського бульвару), щороку проходили народні гуляння. Історія Гончарівки нараховує понад два століття та зберігає чимало цікавих фактів та подій [4].

Саме на Гончарівці починалася історія харківського водогону. Тут, на вулиці Семінарській, був великий сад, що належав купцям Карповим. В XIX столітті вони вирішили продати сад міській владі, але за однієї умови – назву саду чиновники змінювати не будуть. На проданій території розташовувалися два джерела, які в 1881 році й поклали початок будівництву міського водопроводу. Неподалік від саду, на сусідній Конторській, і сьогодні розташовано Музей води. А от сам сад зберігся лише частково. Під час будівництва залізниці його розділили на дві частини, і сьогодні можна побачити лише західну частину саду - південну повністю забудували.

Карпівський сад довгий час вважали одним із найромантичніших місць Харкова. У XIX столітті через тимчасове закриття Університетського саду частина містян влаштовувала прогулянки Карпівським садом. Гуляння часто затягувалися до пізньої ночі, окрім концертів тут влаштовували конкурси та "морські бої на річці". Через досить велику територію тут знаходилося місце і для любителів тиші. Але пізніше він почав приходити в занепад.

Гончарівка знаходиться в центральній частині міста, на захід від історичного центру міста. Межі Гончарівки можна окреслити Гончарівським бульваром (схід), Полтавським шляхом (північ), Семінарською вулицею (захід), та річкою Лопань та Карпівським садом на півдні. Адміністративно Гончарівка розташовується у Новобаварському районі. У останній чверті XVII сторіччя навколо Харківської фортеці виникають приміські слободи, де селилися переважно ремісники. Це такі слободи як Залопанська (історичний район міста Залопань, на правому березі річки Лопань), Іванівка (район Лисої гори) та Панасівка. Наприкінці XVIII сторіччя Залопань вже є частиною міста, західний кордон якої був захищений міською фортечною стіною. На мапі міста за 1787 рік на захід від Залопані за межами міської стіни, між Катеринославською вулицею (сучасна вулиця Полтавський Шлях) та річкою Лопань, вказана приміська слобода Афанасіївка, біля якої розташовані цегельні заводи. На захід від слободи проходив земляний вал, який на півночі підходив до Лопані. Північніше від Афанасіївки, по іншу сторону від Катеринославської вулиці, розташовувалася приміська слобода Довгалівка. У Довгалівці селилися ремісники, які займалися гончарством, через деякий час слобода отримала назву Гончарівської. Тут, на Гончарівці, в кінці XVIII століття закінчувалася Катеринославська вулиця і стояли Триумфальні ворота перед в'їздом до Харкова. Зараз на цьому місці знаходиться пожежна вежа (каланча), збудована в середині XIX століття поруч з пожежною частиною. Недалеко від пожежної частини в невеличкому сквері встановлений пам'ятним пожежним, які загинули під час виконання службового обов'язку (скульптор М.Ф. Овсянкін).

Гончарівка, вигляд зі сторони Гончарівського моста

На початок ХІХ століття Гончарівка значно збільшилася. Як свідчить план міста 1817 року слобода на початку ХІХ століття злилася з Різдвяною (сучасна Конторська) вулицею. В той час, на місці колишньої Гончарівської левади, яка відділяла слободу від міста, утворилася Середньо-Гончарівська вулиця, яку в другій половині ХІХ століття було перейменовано на Гончарівський бульвар. Наприкінці ХІХ століття тут була відкрита велика типолітографія (пізніше друкарня № 2). У 1973 р. Гончарівський бульвар перейменували на вулицю Конєва, 2023 року під час деколонізації було повернуто назву Гончарівський бульвар. У 1937 році на річці Лопань, напроти Гончарівського бульвару, була побудована Гончарівська гребля, що регулювала рівень води в річках Харкова.

Гончарівський міст та гребля

Мала Гончарівська вулиця розташована в Новобаварському районі Харкова. Починається від Дмитрівської вулиці, йде на захід, перетинає Гончарівський бульвар, майдан Національної Гвардії, йде далі до вулиці Гвардійців-Залізничників. Вулиця є частиною місцевості Гончарівка, що є частиною історичного центру міста. Забудована переважно будівлями ХІХ-ХХ століть. Вулиця виникла в 1822 році як Гончарівська, а в

1869 році стала Малою Гончарівською. Через деякий час слобода отримала назву Гончарівської.

Будинки:

- Буд. № 2 - Прибутковий будинок В. А. Сбітневої. Будівля кінця XIX століття в еклектичному стилі. Фасад не потинькований. На червоній цеглі контрастують білі деталі фасаду.
- Буд. № 4 - Житловий будинок кінця XIX - початку XX століття.
- Буд. № 18 — Будинок, де жив історик Єгор Редін. Одноповерхова будівля зведена в 1890 році Максимом Михайловичем Булатніковим. Він здавав приміщення професору кафедри історії та теорії мистецтв Єгору Кузьмичу Редіну.

Вулиця Велика Гончарівська – одна з основних вулиць району. Перша назва вулиці згадується в документах 1885 і 1887 років як Богуновський провулок. Колись тут жили поміщики, купці та ремісники, але за радянських часів вулицю суттєво перебудували. Історичні будиночки знищили через закладку тролейбусних ліній. Так, в одному із знищених будинків на початку XX століття на Великій Гончарівській мешкала родина Седових. Їхня донька Наталя Седова вийшла заміж за Льва Троцького. Історики припускають, що тут бував марксист і філософ Олександр Парвус, який в Харкові в 1916-1917 роках зустрічався із Троцьким. Втім, нині про це згадають хіба що краєзнавці та історики.

Гончарівський бульвар (раніше вулиця Конєва) розташований в Новобаварському районі. Починається від Полтавського шляху, йде на південь, перетинає річку Лопань по Гончарівському мосту, далі йде до Москалівської вулиці. Місцевість, якою зараз проходить Гончарівський бульвар, була заселена, як підгородня слобода, у другій половині XVII століття. На початку XIX ст. на місці колишньої Гончарівської левади утворилася Середньо-Гончарівська вулиця, яку в 1894 році перейменували на Гончарівський бульвар. У 1960-х роках проклали трамвайну лінію від Москалівської вулиці до вокзалу «Харків-Пасажирський». Для цього підірвали Преображенську Церкву, яка стояла на перехресті. Ще одним фактом минулого також відома Гончарівка.

Коли по Великій Гончарівській прокладали тролейбусну лінію, кілька великих будинків знесли, щоб вони не заважали руху громадського транспорту.

Гончарівський бульвар

Найбільш відомі будинки на Гончарівському бульварі:

Буд. № 10/2 - Типографія.

Буд. № 2 - Пам'ятка архітектури Харкова кінця ХІХ — початку ХХ століття, склади митниці, архітектор невідомий.

Буд. № 7 - КП «Харківський міський ломбард». У цій же будівлі розміщується КП «Харківський міський архів».

Буд. № 10/2 - Типографія, побудована у 1898 році, архітектор невідомий. Нині це Харківська типографія № 2.

Буд. № 13 - Центральна дитяча бібліотека.

Буд. № 16 - Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут автоматизованих систем управління транспортом газу, філія ДП «Науканафтогаз» НАК «Нафтогаз України».

Буд. № 17 - Дитяча школа мистецтв № 4 ім. М. Д. Леонтовича.

Буд. № 20 - Харківська місцева прокуратура № 2 (Новобаварський відділ).

Буд. № 21- Асоціація «Харківнафтомаш».

Як уже зазначалося на Гончарівці жив і творив видатний український письменник Г.Ф. Квітка-Основ'яненко. Саме він цікаво описував життя і побут Гончарівки. У творі «Щира любов» (1839) письменник возвеличив красу гончарівських дівчат. Слава про цю красу лунала і лунає у Харкові, коли дівчині намагаються сказати приємне, її запитують: «Ви не з Гончарівки?» [12].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астахова О.В., Крупа Т.М., Сушко В.А. Свята та побут Слобожанщини: Альбом / О.В. Астахова., Т.М. Крупа, В.А. Сушко /, Харків: Колорит, 2004. - 125 с.
2. Багалій Д. І. Історія Слобідської України / Передмова, коментар В. В. Кравченка. Харків : Основа, 1991. 256 с.: іл.
3. Воропай Олекса. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. – Т.1.11. – Мюнхен. Українське видавництво, 1958. – 309 + 289 с.
4. Дяченко М.Т. З історії харківських вулиць і площ. Харківське книжкове видавництво, Харків, 1961. – 210 с.
5. Етнографічні особливості Слобожанщини. Упорядники Скриль І.А., Коваленко М.Л., Харків, 2020. – 70 с.
6. Народознавча спадщина Хведора Вовка. Кн. 1. (голов.ред. Г.Скрипник); НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. – Київ, 2012. – 248 с.
7. Етнографія України / За ред. С. А. Макарчука/. Львів : Світ, 1994. - 520 с.
8. Сумцов М.Ф. Слобожане: історико-етнографічна розвідка. – Харків: Вид-во «Союз», Харк.кредит.союзу кооперативів, 1918. – 238 с.
9. Сушко В.А. Українське традиційне вишивання на Слобожанщині. Інформаційний довідник та методичні матеріали. – Х.: ХОСЮТур, 2008. – 60 с.
10. Українська етнологія: Навч. посібник. / За ред. В. Борисенко/ - Київ: Либідь, 2007. - 400 с.
11. Українська минувшина: Ілюстр. етн. довідник / А.П. Пономарьов, Л.Ф. Артюх, Т.В. Косміна та ін./ - Київ : Либідь, 1993. - 256 с.
12. <http://streets-kharkiv.info/obshchaya-informatsiya-o-ulitsakh>

ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ, ЯКІ НАВЕДЕНІ В ДАНІЙ ЗБІРЦІ

Коц	Грубе вовняне однотонне вкривало з начісками або ворсовий пристрижений однобічний килим з вовни. Коцями вистилали долівки, їх вішали на стіни, клали у сани, застеляли лави і ліжка, використовували як попону тощо.
Міжунки	Малі коци
Волновки	Великі коци
Кросни	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ручний ткацький верстат. 2. Інша назва п'ялець (пристосування для вишивання, дерев'яна розсувна рама, обичайка. Частіше округлої чи еліпсоїдної форми різної величини. Можуть складатися також з чотирьох брусків з утопленими в пазах гачками. Гачки на рамі служать для наколювання тканини, а тому повинні бути з гострими кінчиками і не виступати над брусками рами. Гачки і бруски рами покриваються хімічно стійким лаком для запобігання іржавіння і забруднення. Після наколювання і натягу тканини на раму її положення фіксується гвинтами-баранцями, що роблять раму стійкою).
Разбої	Вертикальний верстат для ткання килимів. Харківські коцарі називали його "разбої".
Попони	Накидка або плащ, призначена для утримання коней у теплі та для захисту від вітру чи інших погодних умов. Вони допасовані так, щоб облягати тіло коня від грудей до куприка, з ремінцями, що перетинаються під черевом, щоб закріпити накидку, але дозволяючи коневі вільно рухатися. Більшість мають один-два ремінці, які застібаються спереду, але кілька дизайнів мають закриту передню частину і повинні бути накинуті на голову коня. Деякі моделі також мають невеликі ремінці, які злегка обмотуються навколо задніх ніг коня, щоб запобігти ковзанню накидки набік. Попони виготовляються також для собак і котів. Попони для цих тварин можуть бути охолоджувальними для літнього періоду, теплими для зими, або медичними (сприяють швидкому загоєнню післяопераційних ран, є захистом від лизання твариною рани і перешкоджають забрудненню швів).
Повсть	Нетканий текстиль, виготовлений із волокон шерсті. Листовий пористий цупкий матеріал, виготовлений способом валяння. Використовується як прокладковий, ущільнювальний, тепло- і звукоізоляційний матеріал.
Мичка	Кужіль з льону або конопель.
Повісма	Пучок оброблених конопель або льону, готовий до прядіння, а також одержане з нього прядиво.

Мотовило	Пристрій для змотування ниток, пряжі. За допомогою мотовила готову пряжу перемотували з веретена в мотки, воно полегшувало змотування, запобігало заплутуванню і зав'язуванню нитки. Мотовило більше не використовують на текстильному виробництві, але побутують серед в'язальниць спицями і гачком, які вживають пряжу в мотках. Мотовило також можуть використовувати для намотування утокової нитки, перед її заправленням у човник.
Витушка	Прилад, на обертальне перехрестя якого накладають міток (півмітка) пряжі, щоб перемотати нитки в клубок.
Оснівниця	Невеличка дощечка з двома отворами, через які проходять нитки основи. Ткацьке знаряддя - пристрій, на якому снують основу, готуючи її до ткання.
Кошеніль	<ol style="list-style-type: none"> 1. Загальна назва кількох видів комах, із тіла самок яких добувають червону фарбу; кармін, червець. 2. Барвник, який міститься в тілі цих комах.
Плоскінь	Чоловічі рослини конопель, а також волокно з них.
Матірка	Коноплі з жіночими квітками, що дають насіння та з яких виробляють грубе волокно.
Терниця	Знаряддя для тіпання, тертя льону, конопель, прядива і т. ін.
Призьба	Невисокий, переважно земляний насип вздовж стін хати знадвору.
Долівка	Утрамбована, вирівняна та помазана глиною земля в приміщенні (підлога).
Повісмо	Пучок оброблених конопель або льону, готовий для прядіння, а також одержана з нього пряжа.
Сват	<ol style="list-style-type: none"> 1. Батько або родич одного з подружжя щодо батьків або родичів другого. 2. Людина, яка за дорученням того, хто хоче одружитися, або його рідних, сватає обрану особу. 3. Розмовна назва людини, що посилено пропонує когось на якусь посаду, умовляє взятися за якусь справу. 4. Староста у весільному обряді.
Цівка	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тонкий струмінь води або якої-небудь рідини. 2. Безперервний потік диму, повітря або неширока смуга світла. 3. Ряд якихось предметів або істот, що рухаються одне за одним.
Кужель	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сировина для прядіння. Може являти собою очищене від костриці і вичесане волокно льону чи конопель або розчісану вовну. 2. Прядиво або вовна, намотані на кужівку.